

Néhány meggondolás a tudományelemzésről

Reflexiók Solymosi Frigyes megjegyzéseire*

Ez a közlemény némi felvilágosítást kíván adni egy, a résztvevők szándéka ellenére meglehetősen összekuszált kérdéskörben.

Mint a felvilágosításoknál általában, a jelenleginél is — talán az Akadémiához is így illő — egy történeti analógia áll ennek háttérében. Szépreményű könyvtárigazgatói pályafutásom kezdetén, valamikor 1960 első hónapjaiban azt a feladatot kaptam az MTA elnökétől, *Rusznayk Istvántól* és a főtítkártól, *Erdei Ferenctől*, hogy vizsgáljam meg a ma is élő ún. akadémikus bibliográfia kiadási lehetőségét. A rövid vizsgálat és az ezzel járó konzultációk hamarosan világossá tették, hogy az akadémikus bibliográfia nem hogy nem megjelentethető, de kiadása csak az akadémikusok be- és szétugrasztására volna alkalmas, ettől eltekintve kiváló belső munkaeszköz. Ahogy az elnök szellemesen meg is jegyezte, „a győztes hadvezérek többnyire nem szívesen szembesülnek vesztes csatáikkal” (és kinek ne volnának vesztes csatái is?). De ez még csak előzetes bon mot volt, hiszen elég nagy erők követelték — ha jól emlékszem még a pártkongresszuson is —, hogy a bibliográfia jelenjen meg, mert e szerint ítélték meg az MTA tagjainak produktivitása. Főleg a humán terület ellenkezett. Az elnökségi vitában, amelyen előadóként részt vettem, elhangzott olyasmi is, hogy az akadémikus életművéhez hozzátartoznak a napi sajtóban közölt interjúk is, mire egyik jeles természettudósunk az orra alatt megjegyezte: úgy látszik a kollega úr elfelejtette, hogy 100x0 is nulla. Ekkor került sor a határozati javaslat előterjesztésére. Ez pedig úgy hangzott, hogy „a könyvtár igazgatója vizsgálja továbbra is a megjelentetés körülményeit”. Az elnökség szépen megköszönve elfogadta a határozati javaslatot, míg a könyvtárigazgató három évtized után is vizsgálhatja a megjelentetés lehetőségeit (az akadémiai vezetés passzív asszisztálásával). Ugyanakkor akadémiai választások, kitüntetések idején és egyéb alkalmi akciókhoz az akadémikus bibliográfiát jól használják, évenként gyarapodik, sőt kiterjesztették a külső tagokra is.

A reflexiókat kiváltó apróbb téves állításokra — mint amilyen a sosem volt ITCs (valószínűleg Informatikai Tudományos Csoportot jelez), amely „nagy önállóságra” tett szert és „jelentős bevételt” is jelent az MTA Könyvtára számára amellet, hogy „igen hasznos szolgáltatást végez a magyar tudományos kutatás számára” — nem térek ki rész-

* Magyar Tudomány 1993. 5. szám

letesen. Ezekhez csak annyit: a Könyvtárban létezik egy Informatikai Igazgatóság és azon belül egy szerény méretű tudományelemzési osztály. Ezek éppúgy szubvencionáltak, mint bármely más könyvtári tevékenység a világon. Fontos sajátosság magyar körülmények között, hogy bevételt is hoznak, ami egy részét ugyan fedezi a kiadásoknak, de távolról sem nyereséges. A reflektált ötletek közül az MTA Elnöksége által az MTA Titkárságán létrehozandó új, néhány főből álló informatikai adatszolgáltató csoport felállítása, kizárólagos tisztviselői feladatokkal mindenfajta kutatás nélkül — erre külön visszatérek — pénzügyileg és professzionálisan már csak ezért is életképtelen. Az adatbázisok beszerzése, több éves tanulási idő a tisztviselőknél, nemzetközi zavar párhuzamosság miatt stb., stb. mindez ellene szól.

És itt térnék rá néhány felvilágosításra:

1. A tudománymetria nem fő, hanem kvázi mellékterméke a számítógépes szakirodalmi adatbázisokon alapuló, szakirodalmi szolgáltatásoknak. Az MTAK-ban 1978-ban megvalósított koncepció az volt, hogy az MTA Könyvtára a 70-es évek végén az MTA vezetésének támogatásával a nemzetközi trendekre figyelemmel implementálta ezt a Magyarországon új információs kultúrát képviselő számítógépes szolgáltatást. A szolgáltatás alapját többek között a philadelphiai Institute for Scientific Information Science Citation Indexe (SCI) képezte, mint olyan interdiszciplináris, a legfontosabb természettudományi „core journal”-okat (évente 3500—4000 folyóirat) feldolgozó rendszer, amely a leggyorsabban (7 napenkénti printout), szakszerűen (hazai kutatókkal közösen történő profil kialakítás), kb. 75 %-ban hazai folyóirat-hozzáférhetőséggel alkalmas a magyar természettudományos alap kutatás információs igényeinek ellátására.

2. A fentebb említett koncepciónak volt része az, hogy a kifejezetten szakirodalmi szolgáltatáshoz használt SCI adatbázis alkalmassá tehető tudományelemzésre (tudománymetriára) is. Ismétlem: ez lényeges koncepció mozzanat volt, mert enélkül külön költséget jelentett volna a tudományelemzési vizsgálatokhoz szükséges bibliográfiai nyersanyagok beszerzése, mint ahogy sok országban ez így is történik.

3. Önállóság és kutatás. Kézenfekvő: amit nem kutatnak, azt színvonalasan sem oktatni, sem szolgáltatni nem lehet. Ilyen értelemben Solymosi akadémikusnak teljesen igaza van. Hozzá nem értő (a kvantitatív tudománytannak legalábbis ehhez a sajátos részéhez nem értő) tisztviselők által babrált adatokkal nem érdemes próbálkozni, mint ahogyan külföldön is profik végzik ezt a tudományos munkát. Világszerte olyan felkészült csapatokat hoznak létre — köztük van az elismert magyarországi csoport —, amelyek feladata a szolgáltatás is, de nem szolgálai módon, hanem, kutatással alátámasztva. Ha ez nem így történik, fabatkát sem ér.**

4. Solymosi akadémikus eszmefuttatásának azzal a részével sem kívánok foglalkozni, hogyan és miként lehetne és kellene jobban hasznosítani a tudományelemzés eredményeit. Efelől igencsak megoszlanak a vélemények — hogy egy hasonlattal éljek —, a tudománymetria úgymond klinikai, laboratóriumi adatokat szolgáltat a tudományt és a kutatást orvosló diagnosztáknak és terapeutáknak. Maradjon meg ez a munkamegosztás a jövőben

** Nem akarom olvasóinkat kilónyira tehető papírokkal terhelni, amelyekből az derül ki, hogy az MTA Könyvtárának tudományelemzési eredményeit és az ISSRU-t (Information Science and Scientometrics Research Unit-ot) — ami csak néhány főből álló csapat — hogyan értékeli a külföldi tudománytani szakirodalom. Nem hagyhatom szó nélkül, hogy e mögött a tevékenység mögött a legszélesebb körű magyar tudományos könyvtári bázis áll.

is, a „peer review” és egyéb más módszerekkel együtt. Ezek a laboratóriumi leletek bizonyára továbbra is hasznosak lesznek, alkalmazásuk értéke és mértéke a diagnosztákon múlik.

Laboratóriumi lelet. Mint említettem, a tudásmetriai munka laboratóriumi lelet jellegű, mér, de nem diagnosztizál, csak közvetetten, terapeutikával pedig nem foglalkozik. Nem isméri az invazív módszereket, olykor emiatt nem találják megfelelőnek tevékenységét. Végzi — és a könyvtár ezt védi — a maga munkáját.^{***} Nem kontárokodik a döntéshozók dolgába.

Publikációs stratégia. Talán ez a legfontosabb, amit a tudományelemzéssel 10 év alatt elértünk, e tekintetben minden bizonnyal történt frontáttörés. A hazai természettudományos alap kutatás előkelő helye a NATO által és USA-beli értékelési rangsorokban a hazai publikációs stratégiának is köszönhető és ez utóbbit a tudásmetriai szemlélet is elősegítette. Ennek kialakulásában az MTA Könyvtárának is szerepe volt. Hagyjuk meg a könyvtárat könyvtárnak, mint alapintézménynek (a tudományelemzés társadalomtudományi és humán vonatkozása megérne egy külön misét). A könyvtár új módszerekkel, technikával (ilyen a tudományelemzés is), új információhordozókkal (pl. CD-ROM), de főleg a tudomány útjainak figyelésével és az ezekhez szükséges szakirodalommal mindig az Akadémiát, a kutatást és ezáltal a magyar és nemzetközi tudományosságot szolgálja.

Rózsa György

^{***} Rózsa György — Braun Tibor: A szakirodalmi információ korszerűsítése a Magyar Tudományos Akadémián. Magyar Tudomány, 1978. 12. sz. 3-10. o.